

U radu se, uzdajem zastupljene, karakteristike odlike sumarskog stiliziranog jezika, predstavlja i problematika razmatrana u drugoj konstrukciji, u kojoj se učestvuje i dijalektalni učinak. Uzdaje se da je učinak u drugoj konstrukciji učinkovitiji.

O JEDNOM JEZIČKO-PRAVOPISNOM PROBLEMU KOD BOSANSKOHERCEGOVAČKIH PISACA XX VIJEKA

NEVENKA NOVAKOVIĆ-STEFANOVIĆ

UDK 808.61/.62—1:886.11.2(497.15)

Institut za jezik, Sarajevo

Izvorni naučni rad

U radu se posmatra distribucija glasa *h* i njegovih supstinentima u jeziku savremenih bosanskohercegovačkih pisaca. Ova problematika razmatrana je sa stanovišta ortografske norme, pri čemu je akcenat stavljen na slučajeve u kojima se razilaze jezička praksa bosanskohercegovačkih pisaca i važeća pravopisna norma.

Ovaj rad obrađuje jedan, sa stanovišta ortografske norme sporan¹, jezično-pravopisni problem. Riječ je o glasu *h* i njegovim supstinentima u jeziku savremenih bosanskohercegovačkih pisaca, s posebnim osvrtom na odnos jezika bosanskohercegovačkih pisaca i ortografske norme u pogledu upotrebe riječi s glasom *h*, pri čemu je neophodno sagledavanje i nužnih relacija prema dijalekatskoj bazi i književnojezičkim tradicijama.

U razmatranju naznačene problematike akcenat je stavljen na sljedeće probleme: odnos bosanskohercegovačkih pisaca prema leksemama koje ortografska norma priznaje samo u oblicima bez *h* a koje su potvrđene u jeziku bh. pisaca; odnos prema leksemama koje norma priznaje samo u oblicima sa *h*; dubletni oblici — sa *h* i bez *h* u jeziku pisaca i u normi; alternacije suglasnika *h* i njegovih supstinentata.

Važeća pravopisna norma priznaje samo oblike bez *h* u riječima: *ambar, astal, lako, mamurluk, marama, meko, melem, naudititi, oriti (se), rđa, ršum, rvati (se), rzati, trulo, urma, venuti* (radi se o riječima koje su potvrđene u navedenom korpusu)². Međutim, jezička praksa (pisana i govorna) pruža potvrde ovih leksema i u oblicima sa *h*³, što je motirano i

¹ Problemom glasa *h* bavili su se sljedeći radovi: P. Ivić, *Dva glavna pravca razvoja konsonantizma u srpskohrvatskom jeziku*, GFF, II, Novi Sad 1957, 159—182, Lj. Jonke, *Suglasnik s najviše varijanata*, Jezik, X, sv. 5, Zagreb 1962—63, 129—131, A. Peco, *Jedan aktuelan problem naše fonetike (izgovor i pisanje foneme h)*, Naš jezik, n. s., XVIII, 4—5, Beograd 1971, 201—219, I. Smailović, *Glas h i njegove zamjene u savremenom srpskohrvatskom standardnom jeziku*, Radovi IV, Pravopisne teme I, Sarajevo 1977, 117—218, H. Glibanović-Vajzović, *Glas h u riječima orijentalnog porijekla u savremenom srpskohrvatskom standardnom jeziku*, Radovi III, Sarajevo 1976, 309—410.

² Korpus za ekscerpciju dat je na kraju rada.

³ Isp. Građu iz projekta Bosanskohercegovački dijalekatski kompleks piitanja br. 977, 1245, 1602, 1653—55, Institut za jezik u Sarajevu, gdje se u dijelu bosanskohercegovačkih govora, mahom muslimanskih, lekseme *lako, marama, meko, trulo, rđa, rvati (se)*, izgovaraju sa *h*.

u jeziku savremenih bosanskohercegovačkih pisaca. Ovo kolebanje proističe iz različitog odnosa jezičke prakse i ortografske norme prema etimološkom, odnosno sekundarnom *h* u ovim leksemama.⁴

Najveći broj ovih leksema sa *h* zabilježen je kod muslimanskih pisaca, gdje su oblici sa *h* brojniji u odnosu na one bez *h*, ili su čak i jedini. Isp. sljedeće primjere:

- a) *hambari*, Suš. 2/98, *hastal*, Kondž. 235, Kulen. 2/180, *lahko*, Isak. 1/23, Čat. 33, Suš. 2/38, *olahko*, Isak. 1/164, *polahko*, Isak. 1/59, *prelahkikh*, Ibriš. 1/138, *mahmuran*, Džumh. 161, *mahmurluk*, Džumh. 104, Kulen. 2/38, *mahrama*, Ibriš. 1/237, Isak. 1/97, Kondž. 122, Suš. 2/102, *mahramicom*, Isak. 1/31, *mehka*, -e, Čat. 10, Džumh. 103, Suš. 2/75, *mehlem*, Suš. 2/71, Ibriš. 1/137, *hori(se)*, Džumh. 174, *s'hrđom*, Čat. 15, *hrđave*, Isak. 1/90, *zahrđao*, Isak. 1/173, Kulen. 1/210, *hršum*, Suš. 2/68, *hrvali se*, Bijed. 60, *hrvanje*, Isak. 1/108, Sijar. 1/70, Suš. 2/73, *ophrwan*, Hoz. 70, *ophrvao ga*, Sidran 397, *hrže*, Kulen. 2/39, *truhli*, Isak. 1/99, *truhnu*, Džumh. 103, *natruhle*, Isak. 1/102, *hurma*, Džumh. 112, Đik. 112, Kulen. 2/61, *vehne*, Čat. 47, *svehli*, Čat. 71, *uvehnuti*, Džumh 119;
- b) *ambar*, Hoz. 19, Kulen. 1/62, Suš. 1/16, *laki*, -o, Čat. 80, Đik. 103, Isak. 1/197, *maramom*, Hoz. 11, Pandžo 102, Suš. 2/73, 86, *meko*, -u, Čat. 72, Đik. 50, *mekom*, Suš. 2/394, *rđa* Dizd. 3/289, Kondž. 133, Kulen. 1/191, Sijar. 1/146, *zarđala*, Dizdar. Z. 85, Fet. 1/449, *rvač*, Isak. 1/57, *rve*, Begić 1/79, *rvo se*, Topč. Z 27, *rvanju*, Sijar. 1/76, *trulo*, Alić 1/157, Kulen. 1/108, *natrule*, Sidran 354, *venu*, Đik. 59, Topč. Z 130;

Na osnovu potvrđenih primjera može se zaključiti da muslimanski pisci preferiraju oblike ovih leksema sa *h*, što je naročito izraženo kod A. Isaković, D. Sušića, Z. Džumhura i M. Č. Ćatića, kod kojih su ove lekseme i najbrojnije i gdje su gotovo svi primjeri sa *h*, dok se primjeri bez *h* kod ovih pisaca mogu smatrati izuzecima.

Kod Alića, Đikića, Dizdara, Dizdarevića, Begića, Fetahagića, Pandže i Topčića notirani su samo primjeri ovih leksema bez *h*, ali su to, mahom, pojedinačni slučajevi na osnovu kojih se ne mogu izvoditi opšti zaključci o distribuciji glasa *h* u ovim leksemama kod pomenutih pisaca.

Kod Kondžića, Kulenovića, Sidrana i Sijarića javljaju se i jedni i drugi oblici.

Glas *h* u ovim leksemama kod muslimanskih pisaca može se doveсти u vezu sa stanjem u muslimanskim narodnim govorima⁵, ali i sa mu-

⁴ V. H. Glibanović-Vajzović, *Orijentalizmi u djelima pisaca između dva rata na srpskohrvatskom jezičkom području* (doktorska disertacija u rukopisu), str. 161—164.

⁵ V. A. Peco, *Ikavskoštakavski govor zapadne Hercegovine*, Sarajevo, 1986, str. 94, A. Peco, *Ikavskoćakavski govor zapadne Bosne*, BHDZb. I, Sarajevo, 1975, str. 230—231, A. Peco, *Govor istočne Hercegovine*, SDZb. XIV, str. 75, M. Okuka, *Govor Rame*, Sarajevo 1983, str. 52.

slimanskom literarnom tradicijom⁶ (muslimanskom narodnom poezijom i jezikom starijih muslimanskih pisaca), mada su na njegovu upotrebu mogli uticati i ekstraliringvistički faktori.⁷

Kod srpskih i hrvatskih pisaca očigledna je prevlast likova bez *h* u ovim leksemama, što takođe može imati oslonac u dijalekatskoj bazi ovih pisaca.⁸ Pisci jevrejske nacionalnosti takođe upotrebljavaju ove lekseme u skladu s normom. Isp. primjere:

a) *ambare*, Vul. A 1/438, *lako*, Andrić 5/39, Čor. S. 29, Koš 237, Lukić 1/126, Maks. V. 1/24, Parež. 56, Stij. E. 244, Šant. 1/107, Trif. D 2/78, *marama*, Čop. 2/273, Koš 210, Lub. J 96, Maks. V. 1/423, Mand. 27, Oljača 1/81, Samok. 1/65, Sek. D. 129, Selim. 2/71, *meko*, Fil. R. 407, Koš 287, Krnjev. V. 1/182, Risoj. 272, Samok. 1/45, Selim. 3/373, Šant. 1/118, Šim. A.B. 252, *melem*, Stij. E 291, *rđa*, Andrić 1/95, Kor. 263, Jak. I 65, *rđav*, Čor. S 34, Jandr. 196, Slijepč. 67, *zardaloj*, Ešpek 412, Fil. R. 407, Lukić 1/68, Samok. 1/323, Selim. 1/87, *rvač*, Lukić 1/25, *rvati se*, Rad. 1/72, *rve se*, Lub. J 110, Vul. A 2/129, *rvo se*, Selim. 1/198, *rvanje*, Andrić 92, Trifk. 1/134, *obrva(te)*, Šant. 1/114, *rzala*, Čop. 2/153, Vul. A. 2/125, *trulo*, -a, Čerk. 1/402, Čop. 3/13, Čor. S. 104, Jak. I. 32, Krnjev. V. 1/280, Lovr. 1/83, Lub. J. 60, Nast. 154, Pop. S. 307, Sek. D. 215, *trulim*, Trif. D. 2/17, Vul. A. 2/25, *istrune*, Selim. 2/106, *istrunulo*, Mučib. 2/93, Oljača 1/56, *natruloj*, Lukić 1/124, Maks. V. 1/69, Risoj. 216, *strunule*, Samok. 1/217, *vene*, Krnjev. V. 1/201, *uvela*, Koš 370;

b) *hambar*, Čop. 3, Jak. I. 44, Nast. 172, Šop 47, *mehko*, Čor. S. 30, 36, *mahramu*, Čor. S 110, 267, *hrvač*, Kor. 148, *hrvao (se)*, Lovr. 1/61, 107, *hrvu (se)*, Nast. 174, *odhrvala (se)*, Lub. J. 121, *ophrvala*, Kor. 248, Mand. 57, *shrvan*, Šant. 1/86, Šim. A.B. 163, 274, *zahrđala*, Lovr. 1/79.

Likovi sa *h* u leksemama *mehko* i *mahrama* kod S. Čorovića mogu se dovesti u vezu sa piščevim maternjim govorom,⁹ dok protetsko *h* kod glagola *hrvati (se)* ima oslonac u dijalekatskoj bazi,¹⁰ ali i literarnoj tradiciji, pogotovo kod hrvatskih pisaca.¹¹

⁶ V. I. Čedić, *Jezik Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka*, Sarajevo 1989, str. 47, H. Kuna, *Jezik bosanskohercegovačke muslimanske narodne poezije u odnosu prema standardnom jeziku*, Književni jezik, VII/3, Sarajevo 1978, str. 19.

⁷ V. H. Glibanović-Vajzović, *Orijentalizmi u djelima pisaca između dva rata*, str. 150—152, te napomenu 126, 130.

⁸ V. Gradu za Bosanskohercegovački dijalekatski kompleks, pitanja br. 1245, 1602, 1653-55.

⁹ Isp. J. Vuković, *Karakteristične osobine mostarskog govora*, Glasnik Jugoslovenskog profesorskog društva, knj. XVII, sv. 1—12, Beograd 1937, str. 957.

¹⁰ V. literaturu datu u napomeni 5.

¹¹ V. H. Kuna, *Jezik »Bosanskog prijatelja«*, Sarajevo 1983, str. 69.

U pogledu distribucije glasa *h* u riječima u kojima norma dozvoljava samo oblike sa *h* potvrđen je izvjestan broj odstupanja od norme u smislu izostavljanja *h*, najčešće u riječima orijentalnog porijekla, i to uglavnom kod srpskih pisaca, dok su kod hrvatskih i muslimanskih pisaca ova odstupanja manja. Ovdje je posrijedi različit odnos norme i jezičke prakse prema etimološkom *h*, čije se gubljenje u jeziku srpskih pisaca može dovesti u vezu sa stanjem u bosanskim narodnim govorima srpskog stanovništva, gdje je ovaj glas prilično nestabilan.¹²

Ova odstupanja zabilježena su u sljedećim riječima:

aj (uzv.), Mučib. 2/271, *alapljivo*, Kulen. 1/58, *aluga*, Čop. 2/164, *amajlija*, Mand. 53, Selim. 2/118, *aramija*, Koč. 1/18, *asure*, Pandžo 55, *čaure*, Risoj. 256, *čauru*, Oljača 1/28, *iščaurio*, Koš 235, *iščauriti*, Zec N. 132, *učauren*, Šop 103, *dunu* (od duhnuti), Đik. 51, *graorastim*, Koš 172, *manem*, Mand. 35, *rapav*, Koš 248, *uku* (huka), Kulen. 1/60;

Naravno, daleko su brojniji primjeri koji su u skladu s normom, dakle u oblicima sa *h*, npr.:

čahurâ, Kulen. 1/104, *čahuru*, Tahm. 1/37, *čahuricama*, Isak. 1/195, *začahureno*, Isak. 1/158, *duhne*, Čat. 59, *duhnu*, Šant. 1/112, *hajvan*, Samok. 1/304, Sijar. 1/141, *hajvanu*, Sidran 430, *halva*, Andrić 1/105, Džumh. 104, Sijar. 1/77, Suš. 2/11, Vul. A. 2/42, *hamajlija*, Čat. 5, Suš. 2/95, *hamal*, Šant. 1/76, Lukić 1/39, Čor. S. 119, *hapsana*, Lovr. 1/100, Vul. A. 2/80, *harče*, Rad. 1/194, *harčiti*, Lovr. 1/35, *hasuru*, Nast. 151, *hrapava*, Isak. 1/88, Koš 342, Lub. J. 42, *hrapavoj*, Šant. 1/92, *hrapavi*, Sidran 403, *ohrapavio*, Samok. 1/348, *hrpa*, Čop. 1/147, Kondž. 123, *hropac*, Kulen. 1/192, Lovr. 1/79, Topč. Z. 50, Vul. A. 2/135, *hroptanja*, Topč. Z. 92, itd.

Od dubletnih oblika — sa suglasnikom *h* i bez njega, u navedenom korpusu potvrđeni su sljedeći primjeri:

a) *ajde*, Bijed. 58, *ajdemo*, Jak. I. 98, *alka*, Koš 368, Sijar. 1/191, Suš. 1/92, *alku*, Čor. S. 113, *alkom*, Čor. S. 279, Lovr. 1/95, *alkama*, Stij. E. 270, Tahm. 1/52, *alkicu*, Rad. 1/197, *grunu*, Oljača 1/79, *izmećari*, Vul. A. 2/33, *pelivanstvo*, Jak. I. 75, *podbula*, Koš 387, *podbule*, Rad. 1/74, Topč. Z. 96, *podbuli*, Čop. 3/15, *ratlukom*, Koš 309;

b) *hajde*, Čol. 3/462, Čop. 3/14, Čor. S. 8, Dizd. 1/153, Fil. R. 407, Hoz. 73, Humo A. 421, Isak. 1/164, Koš 280, Lat. A. 228, Levi 235, Lub. J. 129, Mić. 2/258, Pandžo 83, Risoj. 245, Sarajl. 141, Selim. 3/386, Si-

¹² V. A. Peco, *Govor istočne Hercegovine*, str. 71—72, M. Dešić, *Zapadnobosanski ijekavski govor*, SDZb, XXI, str. 131—135, D. Petrović, *O govoru Zmajanja*, ZFL, XIV/1, 1972, str. 171—173.

dran 374, Stij. E. 244, Suš. 2/16, Topč. Z. 52, Vul. A. 1/355, *hajdemo*, Čop. 3/161, Nast. 138, Pandžo 109, Stij. E. 313, *hajdete*, Pop. S. 318, *hajte*, Rad. 1/161, *halka*, Hor. 1/476, Šant. 1/105, *halke*, Džumh. 159, Samok. 1/51, *halku*, O. A. 30, *hizmećarima*, Kulen. 2/93, *horozom*, Suš. 2/77, *gruhne*, Pandžo 11, *gruhnuše*, Ibriš. 1/214, *dobahuljam*, Suš. 2/102, *pehlivan*, Koš. 383, *podbuhlo*, Čat. 36, *podbuho*, Džumh. 142, *sumahnut*, Džumh. 139.

Budući da su ovo uglavnom pojedinačni slučajevi, jedino se može govoriti o distribuciji dubletnih likova *ajde/hajde*, gdje je očito da bosanskohercegovački pisci preferiraju oblik *hajde*.¹³

Imenica *sat* potvrđena je u jeziku bosanskohercegovačkih pisaca u najvećem broju primjera u sažetom liku *sat*, npr. kod Čop. 3/11, Džumh. 117, Fil. R. 405, Isak. 1/23, Kulen. 1/151, Mand. 74, Mić. 2/250, Olb. D. 290, Pandžo 11, Rad. 1/98, Samok. 1/49, Sarajl. 70, itd.

Nesažeti oblik *sahat* kao i polusloženica *sahat-kula* notirani su u neznatnom broju primjera: *sahatni*, Čor. S. 203, *sahata* (g. sg), Čor. S. 202, *sahat*, OA 7, *sahata*, Suš. 2/99, 14, *sahat*, Šant. 1/104, 108, *sahatkulama*, Andrić 5/34, *sahatkule*, Kulen. 1/130, *sahat-kula*, Selim. 1/116.

Pregled varijacija suglasnika *h* i njegovih supsttuenata *v*, *k*, *j*, te alternativnih likova u imenicama *historija/istorija* i *kafa/kava/kahva*, pružiće uvid u odnos bosanskohercegovačkih pisaca prema ovim varijitetima.

U pogledu alternacije *h/v* da se zapaziti, na osnovu potvrđenih primjera, da bosanskohercegovački pisci preferiraju likove sa suglasnikom *h*, što je naročito izraženo kod muslimanskih i hrvatskih pisaca, dok su kod srpskih pisaca običniji varijeteti sa suglasnikom *v*.

Isp. sljedeće primjere:

Alternacija *h/v* kod muslimanskih pisaca

- a) *buha*, Kondž. 58, *duhan*, Alić 1/175, Begić 1/39, *duhanske*, Fet. 1/479, *duhanom*, Hor. 1/402, *duhana*, Ibriš. 1/225, *duhankesa*, Suš. 2/43, *gluha*, Čat. 33, Dizd. 1/159, *gluh*, Hoz. 86, *gluho*, Kulen. 2/30, *nagluhe*, Pandžo 87, *gluhoća*, Topč. Z. 26, *kuhanje*, Džumh. 146, *kuharicu*, Isak 1/25, *kuhar*, Lat. A. 220, *kuhala*, Saraj. 187, *kuhari*, Suš. 4, *muhe*, Kulen. 1/175, *muhalo*, Džumh. 162, *puhao*, Hoz. 85, *od puhanja*, Sidran 401, *suhog*, Čat. 80, *suhomrazica*, Dizdar. Z. 57, *suhoga*, Đik. 95, *suhonjav*, Hoz. 92, *suharke*, Isak. 1/102, *suhoći* Musabeg. 542, *suh*, Sijar. 1/104, *uho*, Pandžo 48, *uhu*, Paš. M. 51, Tahm. 1/21, *uhom*, Topč. Z. 97, itd.

¹³ Isp. Građu iz projekta *Bosanskohercegovački dijalekatski kompleks*, pitanje br. 264.

b) *duvan*, Suš. 1/12, *gluvo*, Kulen. 1/58, *gluvim*, Topč. Z. 111, *muva se*, Topč. Z. 115, Džurnh. 140, *protuva*, Sarajl. 174, *kuva*, Čat. 7, *kuvar*, Hoz. 62, *skuva*, Humo. A. 421, *suvim*, Fet. 1/430, *suve*, Hoz. 45, *suvu*, Pandžo 71, *suvih*, Sidran 382, *suv*, Suš. 2/393, Šamić 65, *suvo-njava*, Topč. Z. 51, *uva*, Suš. 1/13, itd.

Alternacija *h/v* kod ostalih pisaca

a) *buha*, Šim. S. 24, *buhari*, Lub. J 119, *duhanom*, Bil. V. 82, *duhana*, Čerk. 1/491, *gluh*, Čor. B. 90, *gluho*, Čop. 2/143, *gluhonijemi*, Lovr. 1/99, *ogluhljuje*, Maks. V. 1/71, *gluhoća*, Nast. 143, *nagluh*, Šop. 136, *kuhan*, Olb. D. 292, *kuhala*, Baš. R. 39, *raskuhane*, Samok. 1/293, *od muha*, Trif. D. 2/38, *pastuh*, Risoj. 275, Maks. V. 68, *protuha*, Lukić 1/95, *suha*, Fogl 216, *suhe*, Fil. R. 410, *suho*, Pop. S. 317, Levi 2, *suhoparnu*, Lovr. 1/31, *suhoparnim*, Lukić 1/89, *suhoj*, Šant. 126, Andrić 1/120, *uha*, Selim 1/185, Vul. A. 2/92, *aho*, Čor. S. 272, Šim. AB 145, Zec. N 134, *uhom*, Koč. 1/109, Kor. 235, Sek. D. 188, Ćuić 222, Šop 35, Krnjev. V. 1/1. Mart. 485, *uhu*, Stij. E. 310, itd.

b) *buva*, Čop. 3/52, *buvara*, Parež. 68, *duvanski*, Andrić 2/116, Baš. R. 44, *duva*, Olb. D. 286, *duvansku*, Drča 159, Koč. 1/116, *duvan*, Čop. 3/119, Koš 433, Lub. J. 109, *zaduvan*, Mić. 2/251, *duvanje*, Rad. 1/29, *gluva*, Čol. 4/482, *ogluvjeloj*, Krnjev. V. 1/198, *gluva*, Mučib. 2/263, Oljača 1/89, *gluvilo*, Rad. 1/53, *ugruvala (se)*, Nast. 179, *gruvali*, Sek. D. 133, *kuvanog*, Čerk. 2/444, *iskuvaval*, Samok. 1/233, *kuvarica*, Trif. D. 2/33, *muve*, Trifk. 1/121, Parež. 52, *promuva se*, Čol. 4/480, *protuva*, Čop. 3/27, Trifk. 1/61, *suvo*, Čol. 3/453, Čor. S. 106, *suvih*, Čop. 2/152, *suva*, Čop. 3/47, *suv*, Jandr. 63, Stij. E. 288, *suve*, Pop. S. 311, Risoj. 225, *suvoga*, Šim. AB 326, *uvo*, Oljača 2/478, Tont. 230, itd.

Ovakva distribucija varijeteta *h/v* ima osnov u bosanskim narodnim govorima, gdje je u navedenim leksemama kod muslimanskog i hrvatskog stanovništva običnije *h* a kod srpskog *v*¹⁴, te literarnoj tradiciji, gdje je kod muslimanskih i hrvatskih pisaca očit trend prema oblicima sa *h*, dok srpski pisci imaju *v*.¹⁵

U pogledu distribucije alternacije *h/k*, može se uočiti da kod bosanskohercegovačkih pisaca pretež oblici sa suglasnikom *h*. Isp. primjere:

a) *haos*, Bijed. 58, Lešić Z. 14, Lukić 1/51, Sarajl. 151, Slijepč. 159, Suš. 1/22 Vučk. R. 3/150, Trifk. 1/133, *haosom*, Paš. M. 67, *hihot*, Fet.

¹⁴ Isp. Građu iz Bosanskohercegovačkog dijalekatskog kompleksa, pitanje br. 64, 693, 741, 1107, 1237, 1689-90.

¹⁵ Isp. I. Ćedić, *Jezik Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka*, str. 47, H. Kuna, *Jezik »Bosanskog prijatelja«*, str. 70, I. Ćedić, *Jezik Joannika Pamučine sa posebnim osvrtom na njegovu dijalekatsku osnovicu*, Radovi XI, Sarajevo 1984, str. 145.

- 1/450, *zahihota*, Ibriš. 2/32, *hemija*, Sidran 408, *hemičari*, Isak. 1/90, *hemikalija*, Koš 222, *hirurzi*, Rad. 1/100, *Hristos*, Dizd. 1/138, Šant. 1/90, *hrišćanin*, Džumh. 118, *hrišćanski*, Kecman. V. 182, Oljača 1/45, Risoj, 262, *u horu*, Andrić 2/35, *hor*, Begić 1/26, *hrizantema*, Ešpek 401, Šant. 1/78, *hromirani*, Isak. 1/204, *anahron*, Alić 2/333, Dizd. 3/315, *hroničar*, Šamić 71, Vul. A. 2/112, *hronika*, Čerk. 1/496, Lešić J. 509, Vučk. R. 3/160, *melanholično*, Dizdar. Z. 48, Stij. E. 302, Sarajl. 60, itd.
- b) *kaos*, Alić 1/172, Jandr. 29, Jak. I. 62, Lukić 1/114, Maks. 1/361, Mart. J. 2/447, Kord. 253, *kikotala*, Lub. J. 121, *kemijska*, Ćuić 217, *kemikalija*, Lešić Z. 15, *u koru*, Hadž. F. 82, Jak. I. 25, *Krist*, Šim. AB 244, Vul. A. 2/43, *kršćani*, Lovr. 1/46, *kršćansko*, Šamić 81, *kronika*, Alić 2/331, Ćuić 149, Dizd. 3/290, Slijepč. 108, *kroničar*, Durak. E. 491, Hor. I. 415, *kroničarskom*, Begić 2/71, Dizd. 3/291, *melankolične*, Samok. 1/104, *najmelankoličnijih*, Vul. A. 2/128, itd.

S obzirom na nacionalnu pripadnost pojedinih pisaca, može se zaključiti da su oblici sa *k* brojniji kod hrvatskih i muslimanskih pisaca, dok srpski pisci preferiraju oblike sa *h*. Ovakva distribucija pomenutih varijeteta u skladu je sa pripadnošću bosanskohercegovačkih pisaca različitim književnojezičkim tradicijama.¹⁶

Varijantne forme na osnovu alternacije suglasnika *h/j* notirane su u jeziku bosanskohercegovačkih pisaca u leksemama: *heretik/jeretik* i njenim izvedenicama, *kihanje/kijanje*, *lijeha/leja*, *vihoriti/vijoriti*, te u imenicama *aždaha/aždaja*, *čoha/čoja* i *proha/proja*, gdje norma priznaje samo oblike *aždaja*, *čoha* i *proja*.

Iako se radi o malom broju primjera ovih leksema, može se uočiti da su kod bosanskohercegovačkih pisaca nešto brojniji primjeri sa *h*. Isp. primjere:

- a) *heretički*, Begić 1/27, *heretici*, Džumh. 121, Jandr. 187, Lovr. 1/40, *kihanje*, Stij. E. 272, Trifk. 1/54, *lijeha*, Džumh. 105, Lat. A. 228, Samok. 1/256, *lijeha*, Jak. I. 86, *lijehom*, Kulen. 1/134, *vihorila se*, Isak. 1/131, *vihorna*, Kulen. 1/74, *da vihori*, Pandžo 74, *vihorilo*, Šop 109, *vihore*, Šant. 1/120.

- b) *jeretizmu*, Mučib. 107, *jeretik*, Parež. 105, *jeres*, Slijepč. 10, *kijavica*, Trifk. 1/83, *kijanje*, Čop. 3/140, *lejama*, Andrić 2/56, Mart. 421, *vijori*, Mand 28, *vijorila se*, Mučib. 2/270, Oljača 1/59, *zavijoren*, Šop 134.

Nenormirani likovi sa suglasnikom *h* u leksemama *aždaha* i *proha* notirani su kod Džumhura 162, Čatića 51, Dizdara 1/142, Sušića 2/30, Lo-

¹⁶ Isp. H. Kuna, *Jezik »Bosanskog prijatelja«*, str. 70, I. Čedić, *Jezik Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka*, str. 47.

vrenovića 1/29 (*aždaha*), Kulenovića 1/73 (*proha*), dok su likovi *aždaja* i *proja* zabilježeni u djelu Jandrića 30, Krnjevića 1/272, Samokovlje 1/266, Sijarića 1/148, Slijepčevića 20 (*aždaja*), Nastića 206, Olbine 304 (*proj*).

Neknjiževni lik sa suglasnikom *j* u imenici *čoja* zabilježen je kod Andrića 2/30, Koša 406, Parežanina 130, dok ostali primjeri imaju pravilan oblik sa suglasnikom *h*: *čohali*, Andrić 2, *čohom*, Džumh. 129, *čoha*, Čor. S 203, *čohanim*, Jandr. 76, *čohom*, Kulen. 1/72, 2/102, *čoha*, OA 8, Sijar. 1/76, *čohe*, Samok. 1/40, Suš. 2/37.

Iz navedenih primjera da se zapaziti da su likovi sa *j* mahom potvrđeni kod srpskih pisaca, a likovi sa *h* kod muslimanskih i hrvatskih pisaca, što ima osnov u dijalekatskoj bazi i književnojezičkoj tradiciji za koju su bosanskohercegovački pisci vezani.¹⁷

U pogledu alternacije u imenici *historija/istorija* može se konstatovati da je lik sa *h* uglavnom notiran kod hrvatskih i muslimanskih pisaca, a oblik bez *h* kod srpskih, što je, nesumnjivo, uticaj različitih literarnojezičkih tradicija.¹⁸ Isp. primjere:

a) *historija*, Hor. I. 426, Lukić 1/312, *historiju*, Mart. J. 2/443, Proh. K 90, Tahm. 1/65, Vul. A. 2/75, *historijski*, Kord. 248, *historijskim*, Čuić 219, *historijsku*, Fil. R. 404, *historijskom*, Rizv. 2/21, *književno-historijski*, Durak. E. 487, *književnohistorijskoga*, Lovr. I. 3/36, *istoričar*, Čor. B. 9, itd.

b) *istorija*, Andrić 2, Čol. 3/466, Mučib. 2/268, Sarajl. 48, Trifk. 2/9, Trif. D. 2/85, *istorije*, Isak. 1/133, Kečman, V. 183, Lub. 40, Selim. 3/383, *istoriji*, Dizd. 1/61, *istoriju*, Čop. 3/119, Džumh. 103, Koš 182, Sek. D. 134, *istorijski*, Dizd. 3/289, Sidram, 361, Tont. 153, Vučk. R. 3/164, Vijas. 2/92, *istorijatu*, Risoj. 226, *istoričar*, Baš. R. 34, Begić 2/109, Šamić 62, itd.

Distribucija varijeteta *kafa/kava* uglavnom je vezana za nacionalnu pripadnost bosanskohercegovačkih pisaca i u skladu je sa stanjem koje nalazimo u bosanskohercegovačkim narodnim govorima.¹⁹ Muslimanski i srpski pisci pretežno imaju lik *kafa*, dok hrvatski preferiraju lik *kava*. Izvorna forma *kahva* potvrđena je kod muslimanskih pisaca, gdje je vezana za bosansko-muslimanski ambijent. Nesumnjivo je stilskog karaktera njena upotreba kod Čorovića i Čolakovića.

¹⁷ Isp. Građu za Bosanskohercegovački dijalekatski kompleks, pitanje br. 1212, 1363-4, 1365, te I. Čedić, *Jezik Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka*, str. 48, H. Kuna, *Jezik »Bosanskog prijatelja«*, str. 70.

¹⁸ Isp. H. Kuna, *Jezik »Bosanskog prijatelja«*, str. 71, te napomenu br. 90.

¹⁹ V. Građu za Bosanskohercegovački dijalekatski kompleks, pitanje br. 772, 773, te H. Kuna, *n. d.*, str. 71, 73.

Isp. primjere:

- a) *kafa* Alić 1/187, Andrić 2/32, Čerk. 1/431, Čor. S. 201, Džumh. 171, Fet. 1/404, Hor. I. 439, Humo. A. 421, Isak. 1/169, Kecman. V. 184, Koš 160, Kondž. 202, Kulen. 1/164, Levi 247, Lub. J. 104, Marj. 1/370, Rad. 1/192, Stij. E. 319, Suš. 1/189, Topč. Z. 73, *kafana*, Čol. 3/497, Lat. A. 211, Nast. 214, Sidran 359, Šim. AB 172, Sarajl. 87, Tont. 210, *kafanski*, Risoj. 218, *kafedžija*, Čop. 1/50, Dizdar. Z. 57, *kafeljubitelj*, Trifk. 1/44, itd.
- b) *kava*, Čuić 306, Fil. R. 411, Koš 353, Lovr. 1/40, Samok. 1/209, Sek. D. 145, Suš 1/141, Šant. 1/129, Šim. AB 172, *kaveni*, Rad. 1/55, *kavana*, Pandžo 68, Parež. 98, itd.
- c) *kahva*, Čor. S. 9, *kahvenog*, Čor. S. 207, *kahvi*, Čol. 4/487, *kahva*, Kulen. 1/172, 2/38, OA 9, *kahvenišu*, Sidran 373, *kahvu*, Suš. 2/42 s *kahvenim*, Suš. 2/81, *kahvedžinicu*, Suš. 2/38, *kahvenisao*, Suš. 2/38.

Na osnovi analize određenog broja književnih djela savremenih bosanskohercegovačkih pisaca različitih nacionalnosti, moglo se zaključiti da je kod određenog broja bosanskohercegovačkih pisaca, mahom muslimanskih, notiran izvjestan broj primjera sa *h* u leksemama *lahko*, *mahrama*, *mehko*, *hrđa*, *hrvati (se)*, *truhlo*, *vehnuti* i sl., koje pravopisna norma prihvaje samo u oblicima bez *h*, dok je kod oblika normiranih samo sa *h* potvrđen određen broj odstupanja od norme, mahom kod srpskih pisaca. U pogledu distribucije alternacija suglasnika *h* i njegovih supstituenata *v*, *k*, *j*, može se zaključiti da bosanskohercegovački pisci preferiraju likove sa suglasnikom *h*, što je naročito izraženo kod muslimanskih pisaca, dok su kod srpskih brojniji oblici sa *v*, odnosno *j*, a kod hrvatskih sa *k*. Distribucija ovih varijeteta nesumnjivo je u skladu sa stanjem koje u pogledu distribucije glasa *h* nalazimo u bosanskohercegovačkim narodnim govorima i književnojezičkim tradicijama.

K O R P U S

1. Alić *Džemaludin*, Pripovijetke, edic. Savr. knj., krat. Alić 1
2. Andrić *Ivo*, Na Drini ćuprija, Savr. knj., Andrić I
3. Andrić *Ivo*, Predeli, Savr. knj., Andrić 5
4. Begić *Midhat*, Raskršća II, Sarajevo, 1969, Begić 1
5. Bijedić *Šukrija*, Ratne slike iz Cazinske krajine, Savr. knj., Bijed.
6. Bilanović *Veselin*, Od Sutjeske do Beograda, Savr. knj., Bil. V.
7. Čerkez *Vladimir*, Pripovijetke, Savr. knj., Čerk. 1
8. Čerkez *Vladimir*, Rijeći o ljudskoj patnji, Savr. knj., Čerk. 2
9. Čolaković *Rodoljub*, Kazivanja II, Savr. knj., Čol. 3
10. Čolaković *Rodoljub*, Preko Igmana, Savr. knj., Čol. 4
11. Čuić *Stjepan*, Pripovijetke, Savr. knj., Čuić
12. Čatić *Musa Ćazim*, Izabrane pjesme, Sarajevo, 1928, Čat.
13. Čopić *Branko*, Prolom, Savr. knj., Čop. 1
14. Čopić *Branko*, Bašta sljezove boje, Savr. knj., Čop. 2

15. Ćopić Branko, Orlovi rano lete, Sarajevo, 1957, Čop. 3
16. Ćorić Boris, »Nada«, Sarajevo, 1977, Čor. B.
17. Ćorović Svetozar, Stojan Mutikaša, Mostar, 1919, Čor. S.
18. Dizdar Mak, Poezija, Savr. knj., Dizd. 1
19. Dizdar Mak, Savremena bosanskohercegovačka pripovijetka, Savr. knj., Dizd. 3
20. Dizdarević Zijo, Sabrana djela, Savr. knj., Dizdar. Z.
21. Drća Dušan, Specijalna policija, Savr. knj., Drća
22. Duraković Enes, Tri primjera sintetskog prikaza poslijeratne bosanskohercegovačke književnosti, Savr. knj., Durak. E.
23. Džumhur Zuko, Džambaz — tepe, Savr. knj., Džumh.
24. Đikić Osman, Pobratimstvo, Sabrana djela, Sarajevo, 1971, Đik.
25. Ešpek Nenad, More tištine, Savr. knj., Ešpek
26. Fetahagić Sead, Pripovijetke, Savr. knj., Fet. 1
27. Filipović Rasim, Putovanje s čića Jankom, Savr. knj., Fil. R.
28. Fogl Ivan, U ime onih kojih nema, Savr. knj., Fogl
29. Hadžić Fadil, Temza, Savr. knj., Hadž. F.
30. Horozović Irfan, Noćne ceremonije, Savr. knj., Hor. I.
31. Hozić Advan, Tri Ješina junačka dana, Sarajevo, 1984, Hoz.
32. Humo Avdo, Moja generacija, Savr. knj., Humo A.
33. Ibršimović Nedžad, Ugursuz, Savr. knj., Ibrš. 1
34. Ibršimović Nedžad, Samili i Tubakovi, Savr. knj., Ibrš. 2
35. Isaković Alija, Sunce o desno rame, Savr. knj., Isak. 1
36. Jakovljević Ilija, Izbor iz poezije, Savr. knj., Jak. I.
37. Jandrić Ljubo, Jasenovac, Savr. knj., Jandr.
38. Kecmanović Vojislav Đedo, Zabilješke iz ratnih dana, Savr. knj., Kecman V.
39. Kočić Petar, Djela I, Sarajevo, 1951, Savr. knj., Koč. 1
40. Kondžić Muhamed, Silicijum front, Savr. knj., Kondž.
41. Koroman Veselko, Pjesme i zapisi, Savr. knj., Kor.
42. Kordić Ivan, Predgovor Antologiji bosanskohercegovačke poslijeratne poezije, Savr. knj., Kord.
43. Koš Erih, Na autobusnoj stanici, Savr. knj., Koš
44. Krnjević Vuk, Zaboravljanje kućnog reda, Savr. knj., Krnjev. V. 1
45. Kulenović Skender, Stojanka i pjesme, Savr. knj., Kulen. 1
46. Kulenović Skender, Ponornica, Savr. knj., Kulen. 2
47. Latifić Alija, Partizanske staze, Savr. knj., Lat. A.
48. Lešić Josip, Savremena dramska književnost u Bosni i Hercegovini, Savr. knj., Lešić J.
49. Lešić Zdenko, Polja svijetla i tamna, Sarajevo 1971, Lešić Z.
50. Levi Moni, Doživljaji i susreti na stazama revolucije, Savr. knj., Levi
51. Lovrenović Ivan, Putovanje I. F. Jukića, Savr. knj., Lovr. I.
52. Lubardić Jovan, Pripovijetke, Savr. knj., Lub. J.
53. Lukić Vitomir, Pripovijetke, Savr. knj., Luk. 1
54. Maksimović Vojislav, Zavodišta, Savr. knj., Maks. V. 1
55. Mandić Svetislav, Poezija, Savr. knj., Mand.
56. Marjanović Mirko, Voda teče kako teče, Savr. knj., Marj. 2
57. Martić Nikola, Pjesme, Savr. knj., Mart.
58. Martinović Juraj, Kritička i teoretska misao savremene književnosti u Bosni i Hercegovini, Savr. knj., Mart. J. 2
59. Mićanović Slavko, U ime onih koji su tu, Savr. knj., Mić. 3
60. Mučibabić Milan, Kamenno more, Savr. knj., Mučib. 2
61. Musabegović Jasmina, Putopisna proza, Savr. knj., Musabeg.
62. Nastić Vladimir, Simatovi budni snovi, Savr. knj., Nast.
63. Olbina Dane, Ratni dani, Savr. knj., Olb. D.
64. Oljača Mladen, Kozara, Savr. knj., Oljača 1
65. Osman — Aziz, Pripovijetke, Sarajevo 1979, O-A

66. *Pandžo Šukrija*, Samo još kosovi zvižduću, Sarajevo 1979, Pandžo
67. *Parežanin Nedo*, Žed, Savr. knj., Parež.
68. *Pašić Mubera*, Poezija, Savr. knj., Paš. M.
69. *Popović Stevo*, Majevički partizani, Savr. knj., Pop. S.
70. *Prohić Kasim*, Ciniti i biti, Savr. knj., Proh. K.
71. *Radanović Nenad*, Smrt Alojza Krizmana, Savr. knj., Rad. 1
72. *Risojević Ranko*, Pripovijetke, Savr. knj., Risoj.
73. *Samoković Isak*, Nosač Samuel, Savr. knj., Samok. 1
74. *Sarajlić Izet*, Izbor iz poezije, Savr. knj., Sarajl.
75. *Sekulić Dara*, Poezija, Savr. knj., Sek. D.
76. *Selimović Meša*, Derviš i smrt, Savr. knj., Selim. 1
77. *Selimović Meša*, Djevojka crvene kose, Sabrana djela, Beograd — Rijeka 1975, Selim. 2
78. *Selimović Meša*, Sjećanja, Savr. knj., Selim. 3
79. *Sidran Abdulah*, Sjećaš li se Doli Bel, Savr. knj., Sidran
80. *Sijarić Camil*, Pripovijetke, Savr. knj., Sijar. 1
81. *Slijepčević Pero*, Ogledi o domaćim temama, Savr. knj., Slijepč.
82. *Stijačić Emilia*, Pripovijetke, Savr. knj., Stij. E.
83. *Sušić Derviš*, Ja, Danilo, Savr. knj., Suš. 1
84. *Sušić Derviš*, Hodža Strah, Savr. knj., Suš. 2
85. *Samić Midhat*, Studije i ogledi, Savr. knj., Šamić
86. *Santić Aleksa*, Pjesme, Sarajevo 1972, Šant. 1
87. *Simić Antun Branko*, Poezija, Zagreb 1960, Šim. A. B.
88. *Simić Stanislav*, Iskre iz Istre, Savr. knj., Šim. S.
89. *Sop Nikola*, Sremirski pohodi, Savr. knj., Sop
90. *Tahmišić Husein*, Sve naše jave, Savr. knj., Tahm. 1
91. *Tontić Stevan*, Tajna prepiska i druge pjesme, Savr. knj., Tont.
92. *Topčić Zaim*, Grumen sunca, Savr. knj., Topč. Z.
93. *Trifković Risto*, Voz za svetuće, Savr. knj., Trifk. 1
94. *Trifunović Duško*, Poezija, Savr. knj., Trif. D. 1
95. *Trifunović Duško*, Kazneni prostor, Savr. knj., Trif. D. 2
96. *Vučković Radovan*, Preobražaji i preobraženja, Sarajevo 1969, Vučk. R. 1
97. *Vujasinović Todor*, Mučne godine, Savr. knj., Vujas. 2
98. *Vuletić Andelko*, Izbor iz lirike, Savr. knj., Vul. A. 1
99. *Vuletić Andelko*, Deveto čudo na istoku, Vul. A. 2
100. *Zec Nedo*, Da se ne zaboravi, Savr. knj., Zec N.

ZU EINEM SPRACHLICH — ORTHOGRAPHISCHEN PROBLEM BEI
BOSNISCHHERZEGOWINISCHEN SCHRIFTSTELLERN DES
20. JAHRHUNDERTS

Zusammenfassung

In der vorliegenden Arbeit wird die Distribution des Lautes *h* und seiner Substituenten in der Sprache der modernen bosnischherzegowinischen Schriftsteller erörtert. Dieses Problem wurde vom Standpunkt der Rechtschreibung aus betrachtet, wobei man auch die mundartliche Basis und literatursprachliche Traditionen berücksichtigen mußte. Folgende Probleme wurden dabei besonders betont: das Verhältnis der Schriftsteller zu den Lexemen, die ohne *h* geschrieben werden müssen; das Verhältnis zu den Lexemen, die mit *h* geschrieben werden müssen, zugelassene Doppelformen — mit und ohne *h*; Alternation des Konsonanten *h* und seiner Substituenten in Substantiven *historija/istorija* i *kafa/kava/kahva*.